

Munich Personal RePEc Archive

Romanian monasteries dedicated to Saints Emperors Constantine and Helena

Puscasu, Violeta

University "Dunarea de Jos" Galati

10 September 2013

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/51766/>

MPRA Paper No. 51766, posted 09 May 2014 05:27 UTC

Așezări monastice închinare Sfinților Împărați Constantin și Elena

*Prof. univ. dr. Violeta Pușcașu
Facultatea de Științe Juridice, Sociale și Politice
Universitatea "Dunărea de Jos" Galați*

Rezumat

Scris sub semnul anului omagial al *Sfinților Împărați Constantin și Elena*, articolul de față propune o analiză *sui generis* a așezămintelor monastice aflate sub ocrotirea sfinților pomeniți. Clasificarea locașurilor bisericesti după hramul lor este mai mult decât o simplă analiză cantitativă, rezultatele acestui demers permițând o serie de corelații și interpretări atât în planul bisericesc, cât și în cel socio-cultural. Cercetarea întreprinsă scoate la iveală existența un grup de așezăminte monastice închinare Sf. Împărați care preiau, fidel, caracteristici generale ale peisajului mănăstiresc contemporan, dar care etalează și o serie de nuanțe proprii, datorate identității și unicității care caracterizează fiecare locaș în parte.

Abstract

Written under the sign of homage of Saints Constantine and Helen, this article proposes a *sui generis* analysis of monastic settlements placed under the protection of these saints. Worship places classification after their patron is more than a simple quantitative analysis, the results allowing a set of correlations and interpretations, both in religious and socio-cultural perspective. Research conducted reveals a distinct group of dedicated monastic establishments. These take general characteristics of contemporary monastic landscape, but display also their nuances, based on their identity and uniqueness.

Cuvinte cheie: mănăstire, hram, tipologie, Sfinții Împărați

Introducere

Cu o anumită perseverență în cercetarea diversității tabloului monastic românesc, cercetare ale cărei rezultate parțiale le-am mai expus cu unele ocazii, și aflându-ne în anul omagial al Sf. Împărați Constantin și Elena, prezentăm în cele ce urmează o schiță de profil a grupului de schituri și mănăstiri românești care au ca element comun patronajul sfinților împărați bizantini.

S-ar putea spune că în materie de substanță teologică, realizarea unei tipologii a așezămintelor monastice, acțiune în care se include demersul nostru, oricât de detaliată ar fi, va avea o relevanță redusă. Dacă mai adăugăm faptul că este lipsită și de tensiunea controverselor vulcanice, specifice uneori dezbaterilor istorice, controversate aducătoare, de regulă, de plus valoare, s-ar putea naște întrebarea utilității unui asemenea demers.

Răspunsul se află în multitudinea de paliere de analiză și de conexiuni pe care le suscită așezămintele monastice, dincolo de semnificația lor majoră strict bisericescă. Poziția geografică sau amplasarea de detaliu, forma, funcțiunile complementare, numele locașului de cult sunt doar câteva exemple de criterii după care pot fi clasificate mănăstirile. Elementele enumerate sunt depozitare ale unei pleiade de înțelesuri și condiționări sociale, politice, economice, istorice sau naturale care interferă în spațiul monastic.

În anul 2003, doi autori bulgari prezentau la World Heritage Convention primul studiu tematic asupra mănăstirilor ortodoxe din întregul spațiu balcanic. Urmărind să argumenteze necesitatea valorizării și valorificării patrimoniul arhitectural monastic, lucrarea include, pe lângă istoria locașurilor, și o tipologie a acestora, prima de acest fel pentru aria vizată, realizată în funcție de șapte variabile de clasificare: a) importanța așezământului în

diferite etape istorice, b) situl de amplasare, c) structura spațială și funcțională, d) stratificarea istorică, e) forma organizării teritoriale, f) atitudinea față de mediu, g) tipologia bisericii¹.

De notat faptul că, deși autorii studiului au inclus în aria studiată și România (desigur, în virtutea argumentului geopolitic și cultural și nu al celui strict geografic!), referirile la mănăstirile românești sunt extrem de puține. Adăugăm la aceasta și faptul că identitatea ecleziastică a locașurilor - exprimată prin ocrotitorii lor și atât de firesc utilizată în limbajul bisericii-, lipsește din lista de clasificare. Acest fapt ne îndreptățește să completăm, detaliind, atât lista criteriilor tipologice mai sus-menționate, cât și exemplele românești ale acestora. În acest sens, selectarea grupului de mănăstiri ce urmează a fi analizat în continuare reprezintă operaționalizarea acestui criteriu.

Hramul și sfinții ocrotitori – un criteriu tipologic al lăcașurilor monahale

Alegerea patronului spiritual căruia îi este închinat un locaș de cult reprezintă o etapă importantă în actul de edificare bisericească. Alegerea unui hram se face, mai întâi, prin stăruitoare rugăciune către Dumnezeu, pentru a lumina sufletele credincioșilor în vederea celei mai potrivite alegeri, astfel încât acesta să fie cât mai apropiat de istoria și specificul comunității respective, de contextul spiritual și religios în care își duce activitatea, de teritoriul geografic respectiv și, nu în ultimul rând, de evlavie pe care cei mai mulți dintre credincioși o au față de unul sau altul dintre potențialii protectori spirituali. Realitatea este, și practica noastră liturgică și pastorală o demonstrează, că nu noi alegem patronul spiritual al unei biserici sau parohii, ci - prin rugăciune și prin taina și lucrarea Duhului Sfânt - el este acela care ne alege pe noi.

Alegerea hramului relevă o relație particulară între sfinții protectori, comunitate și edificiul bisericesc. În această ecuație, ctitorii – indiferent cine sunt -, prin afinitățile lor personale, aduc, din mulțimea sfinților, pe cei știute sau neștiute, pe cei care iau astfel sub ocrotirea lor întregul locaș.

La scară istorică, există o intercondiționare subtilă între dinamica socio-economică, culturală și politică, pe de o parte, și frecvența anumitor hramuri, pe de altă parte. Mănăstirile ortodoxe probează faptul că, pe măsură ce clasa ctitorilor se diversifică, peisajul pietății și evlaviei comunitare exprimate în protectorii aleși se îmbogățește.

Autorii primului Atlas istoric al mănăstirilor și schiturilor ortodoxe din România, apărut în 2010 cu binecuvântarea IPS Pimen, realizează o statistică inedită a distribuției hramurilor mănăstirești în intervalul secolelor XIV-XXI. Clasificarea mănăstirilor și schiturilor după hramul pe care îl poartă relevă o preponderență a lăcașurilor închinare Maicii Domnului, căreia îi urmează Sfântul Ierarh Nicolae și Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil² (tabel nr. 1).

Tabelul nr. 1 Cele mai frecvente hramuri (sec.XIV-XXI)

Hram	Total	Moldova	Țara Românească și Dobrogea	Transilvania, Maramureș, Banat și Crișana
Sărbători închinare Maicii Domnului, din care:	416	175	176	75
„Adormirea Maicii Domnului”	197	87	87	23
„Nașterea Maicii Domnului”	83	30	33	20

¹ Todor Kretev, Elka Bakalova, *Les monastères orthodoxes en Balkans. Etude thematique*, ICOMOS, Paris, 2003, p.3.

² Sunt excluse mănăstirile cu hram necunoscut.

„Intrarea în biserică a Maicii Domnului”	60	23	29	8
„Bunavestire”	48	19	19	10
„Acoperământul Maicii Domnului”	38	16	8	14
„Sfântul Ierarh Nicolae”	186	77	96	13
„Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil”	138	52	70	16
„Sfânta Treime”	88	25	44	19
„Sf. M. Mc. Gheorghe”	77	33	36	8

Gesturile votive așează pe primul loc pe Maica Domnului în virtutea statutului său unic de Născătoare de Dumnezeu, din care derivă recunoașterea ei ca mijlocitoare către Fiul și de ocrotitoare a tuturor celor care I se roagă. În spațiul românesc, patronajul Sfintei Fecioare, apărut de timpuriu și mereu amplificat, ales de toate păturile sociale, este cel mai frecvent în toate cele trei mari provincii românești, fiind considerat, ca altădată în capitala vechiului Imperiu, ”păzitor și aliat invincibil” al orașelor, cetăților și așezămintelor moahale. Cultul este întreținut și de o vastă literatură populară, precum și de locașurile care păstrează icoanele sale făcătoare de minuni.

Că Sfântul Nicolae este un sfânt extrem de iubit de români o dovedește faptul că numele său secondează îndeaproape pe cel al Împărătesei vieții în misiunea de mijlocitor către Dumnezeu și apărător al comunităților de creștini. Cei care l-au ales, de-a lungul secolelor, pentru însoțirea ctitoriilor lor mănăstirești au fost, deoptrivă, voievozi, negustori, oameni de rând sau monahi.

Și alegerea Sfinților Arhangheli ca ocrotitori de nădejde este frecventă, trăitori din zeci de schituri și mănăstiri aflându-se sub pavăza căpeteniilor îngerilor, așa cum o dovedesc datele cercetării noastre.

Desigur, un studiu aprofundat dedicat frecvenței și diversității hramurilor bisericesti în anumite contexte spațio-temporale ar scoate la iveală fapte semnificative cu privire la dinamica și modul în care este exprimată evlavie pentru anumiți sfinți protectori, ca în cazul împăratului Constantin și a maicii sale Elena a căror prezență în spiritualitatea românească prezintă trăsături specifice.

Hramul ”Sf. Împărați Constatin și Elena” în tabloul monastic general

Sfinții cei întocmai cu apostolii apar ca ocrotitori ai locașurilor monastice din Țările Române nu mai devreme de veacul al XVII-lea. Afirmăția ia în calcul doar așezămintele monastice cunoscute, știut fiind că o parte dintre mănăstiri și schituri au dispărut de-a lungul vremii fără posibilitatea recuperării vreunei informații despre existența lor, așa după cum rămân necunoscute și hramuri ale unor ctitorii a căror ființare este certă. Aceasta ne îndreptățește supoziția că numărul celor care au purtat numele sfinților omagiați trebuie să fi fost extrem de redus în primele veacuri ale mileniului al doilea.

Semnificativ este și faptul că, deși ritmul edificării de așezăminte monastice în cele trei Țări Românești a fost variabil, lucru dovedit și de numărul total din fiecare provincie, se poate vorbi de o distribuție proporțională relativ echilibrată a mănăstirilor cu hramul Sf. Împărați în cele trei mari provincii istorice (tabelul 2).

Tabelul nr. 2 Distribuția pe provincii a mănăstirilor cu hramul Sf. Împărați (*între sec.XIV și prima jumătate a sec. XX*)

Provincia	Total mănăstiri și schituri	din care cu hramul „Sf. Împărați”
Moldova	810	12
Țara Românească și Dobrogea	897	18
Transilvania, Maramureș, Banat și Crișana	425	6
	2122	36

După ce, până în secolul al XVI-lea, nu este semnalată prezența niciunui lăcaș purtător al acestui hram, începând cu secolul al XVII-lea sunt menționate deja 7 asemenea mănăstiri, iar în secolul al XVIII-lea numărul lor este de 5. Faptul pare să corespundă unei schimbări de paradigmă istorică amplă, respectiv zorilor modernității, reflectată și în zona onomasticii. Antroponimele frecvente ale epocii, în măsură în care ele aparțin unor sfinți, încep să fie transferate către ctitoriile vremii.

În Țările Române, începutul acestei tranziții se leagă de familia Cantacuzinilor, domni pământeni care își afirmă cu mândrie originile bizantine, și va fi potențată, ulterior, de familia Brâncovenilor ale căror ctitorii, alături de cultul sfinților, vor marca un capitol cu consecințe favorabile perene în peisajul cultural românesc.

Deschizătoarele seriei de mănăstiri de secol XVII închinată Sf. Împărați sunt actuala *Catedrală Patriarhală*, lăcaș ridicat de către voievodul Țării Românești, Constantin Șerban Basarab (1654-1658) și *Mănăstirea Hurezi (Horezu)*, cea mai de seamă ctitorie a domnului martir Constantin Brâncoveanu (1688-1714), sinteză a artei românești din acel timp, construită între anii 1690-1693.

Secolul al XIX-lea va continua să fie favorabil construirii de locașuri mănăstirești, 8 dintre cele ridicate în cursul acestui veac purtând icoana praznicală a împăraților bizantini; similar, secolul al XX-lea, deși marcat de prigoana ateistă, îmbogățește peisajul monastic cu încă 5 locașuri, până în anul de referință 1989, pentru ca după această dată alte 15 locașuri de închinăciune monahală să se adauge celor purtătoare ale aceluiași hram.

Diversitate în unitate

Astăzi, în panoplia celor peste 670 de schituri și mănăstiri existente în cuprinsul Patriarhiei, doar 31 își leagă existența de numele Sf. Împărați, fie ca protectori unici pentru biserica mare sau pentru paraclis, fie adăugați ulterior ca al doilea hram. Deși numărul lor nu este foarte mare, elementul unificator al ocrotitorilor comuni face din acestea un grup unitar distinct, în timp ce diversitatea lor permite un mic exercițiu tipologic.

a. Mănăstirile - o răspândire organică

O primă constatare cu privire la așezămintele monastice cercetate este legată de faptul că acestea sunt răspândite neuniform, preluând practic matricea generală de distribuție a mănăstirilor din cuprinsul patriarhiei, în al cărui peisaj general, coexistă arii de polarizare majoră, datorate favorabilității naturale sau încărcăturii tradiționale locale, și arii de dispersie și slabă concentrare monastică, sub aspectul numărului de locașuri și de viețuitori existenți³.

³ Detalierea acestui aspect este cuprinsă în lucrarea noastră de licență cu titlul: Tipologii monastice contemporane – argumente pentru o geografie ecleziastică, susținută în 2012 la Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie din cadrul Universității "Dunărea de Jos" Galați sub îndrumarea pr. lect.dr Gabriel Pandelescu

Fig. nr. 1 Răspândirea așezămintelor mănăstirești cunoscute purtătoare ale hramului „Sf. Împărați”

Similar, se constată că mănăstirile aflate sub semnul praznicului constantinian sunt mai numeroase în anumite zone sau lipsesc cu totul în altele. Astfel, cele mai multe așezăminte de acest fel aparțin arhiepiscopiei Bucureștilor, care împreună cu așezămintele din celelalte eparhii din Mitropolia Munteniei fac ca aceasta să găzduiască peste o treime din totalul mănăstirilor purtătoare a hramului sărbătorit (11 din cele 31 de locașuri), spre deosebire de Mitropolia Banatului unde ființează doar un singur așezământ cu acest hram.

b. Vechi și stabil sau nou și dinamic?

Tipologia bazată pe criteriul vechimii, al apariției și evoluției funcționale a locașului bisericesc oferă o imagine mozaicată, conformă cu turbulențele care au însoțit societatea românească. Aplicat așezămintelor de care ne ocupăm în articolul de față, criteriul vârstei și stabilității conduce către trei categorii de încadrare a acestora:

I. Mănăstiri cu continuitate neîntreruptă de la înființare și până în prezent. Se includ aici mănăstiri care au păstrat fără întrerupere menirea slujitoare, pe tot parcursul existenței lor, în ciuda vitregiilor vremii. Din această categorie fac parte actuala Catedrală patriarhală, cea mai veche mănăstire închinată Sfinților Împărați păstrată până în zilele noastre, și Mănăstirea Hurezi, capodoperă arhitecturală inclusă astăzi în patrimoniul UNESCO.

II. Mănăstiri cu existență discontinuă. În această grupă se regăsesc lăcașuri bisericesti asupra cărora timpurile au lucrat nemilos, luându-li-se temporar funcția de mănăstire datorită unor cauze precum nefastul decret din 1959, depopularea, schimbarea destinației prin hotărâre episcopală, etc. Reînființarea celor mai multe dintre acestea a avut loc după anul 1990, în condițiile revigorării monahismului românesc contemporan.

În cadrul acestei categorii se pot deosebi două situații:

2.1. locașuri rămase în circuitul bisericesc după desființarea mănăstirii (ex. Schitul Darvari în arhiep. București sau Mănăstirea Runc în arhiep. Romanului și Bacăului, transformate în biserici de parohie);

2.2. locașuri scoase din circuitul bisericesc, părăsite, ruinate sau transformate în depozite, a căror recuperare a început în ultimele două decenii. Între exemplele aparținând acestui grup pot fi menționate M. Adâncata (arhiep. Tomisului) sau Schitul Moara Vlăsiei (pendinte de M. Căldărușani, com. Snagov, din arhiep. București);

III. Mănăstiri noi. Grupul acestora este deosebit de dinamic, edificarea de noi lăcașuri monastice cunoscând în anii din urmă cel mai spectaculos ritm de creștere din toată istoria bisericii ortodoxe române. Două situații distincte se identifică și în această categorie:

3.1 *mănăstiri noi "cu memorie"* - sunt acele mănăstiri ridicate pe locul unora mai vechi, dispărute definitiv din cauze diverse (prigoane, incendii, ruinare după părăsire, demolare, etc). În virtutea faptului că amintirea lor se leagă de evenimente marcante sau afective ale comunității, ctitori contemporani au recuperat memoria acelor mănăstiri prin ridicarea de noi lăcașuri, uneori chiar pe locul celor existente cândva. Între exemple se numără M. Sf. Elena de la Mare (arhiep. Tomisului) sau M. Budești (ep. Maramureșului și Sătmarului).

3.2. *mănăstiri noi fără ascendență*; acestea sunt dovada vie că Duhul Sfânt suflă unde voiește, făcând ca evlavia credincioșilor să se materializeze și în locuri de închinăciune unde nicio trăsătură anterioară nu anunța apariția unei mănăstiri. Factorii favorizanți ai acestui fenomen îmbracă forme variate: frumusețea sau liniștea locului, inspirația sau darea de mână a unor creștini, existența unor contexte sociale speciale sau unele necesități și rânduiești eparhiale, situații pe care le confirmă Schitul Poiana Florilor (ep. Bihor), M. Sf. Fanurie (ep. Alexandriei și Teleormanului) sau M. Vermești-Comănești (arhiep. Romanului și Bacăului).

c. Ctitori și binefăcători

Gruparea mănăstirilor după acest criteriu tipologic este uneori dificilă, cel puțin pentru motivul că, spre deosebire de alte acte de edificare, ridicarea unei mănăstiri nu poate fi atribuită niciodată integral și exclusiv unei singure persoane, fiind vorba, de regulă, de împreuna lucrare a mai multor ctitori care își pun alături și sub binecuvântare voința și posibilitățile. Prevalența materială în recunoașterea meritului ctitoricească este considerată, adesea, firească, dar în niciun caz nu este condiție singulară.

Între ctitori se întâlnesc întru pomenire oameni din cele mai diverse stări sociale. Dar în ciuda diferențelor dintre aceștia, se detașează o caracteristică - majoritatea numelor ctitorilor gravitează în zona onomastică a sfinților protectori aleși! Fie că este vorba de voievozi sau principese, boieri, clerici, oameni simpli sau familii înstărite, numele Constantin și/sau Elena apar cu regularitate în cazul ctitorilor direcți sau între rudele lor apropiate, de regulă "soți ori soții, fii sau fiice", ca să parafrazăm pomenirile de la Intrarea Mare.

Din cercetarea informațiilor disponibile, mai bine de jumătate din așezămintele actuale studiate au printre ctitori pe purtători ai numelor de Constantin și/sau Elena, ceea ce explică alegerea hramului (tabelul nr.3, care respecta două principii de întocmire: cel al provinciei istorice și cel al ordinii canonice a eparhiilor):

Tabelul nr. 3. Așezămintele închinat Sf. Împărați Constantin și Elena existente în cuprinsul Patriarhiei la începutul anului 2013

Nr. crt.	Eparhia	Mănăstirea/schitul	Anul ctitoririi/reînființării	Ctitor/hram ales de...	Obștea
1	Arhiep. Bucureștilor	Catedrala Patriarhală(București)	1658	domnitorul Constantin Șerban Basarab	călugări (10)
2		S. Darvari	1834	Mihail Darvari și soția sa, Elena	călugări (6)
3		M. Crasna (fost Schitul Izvoarele)	1745/1828	postelnicul Constantin Dinu Potlogea	călugări (35)
4		S. Moara Vlăsiei (M. Căldărușani) (com. Snagov)	1927	locuitorii satului	fără obște
5		M. Ceptura (Ceptura de Jos)	XIX	Obștea M. Căldărușani	fără obște
6	Arhiep. Tomisului	M. Adâncata (com. Aliman)	2007	reînființată la inițiativa IPS Teodosie	fără obște
7		M. Sf. Elena de la mare (sat Costinești, com. Tuzla)	1921/1996	princesa Elena	monahii (6)
8	Arhiep. Buzăului și Vrancei	S. Soveja (com.Soveja)	2001	fam. Constantin și Maria Nistoroiu	monahii (6)
9		M. Dălhăuți (sat Dălhăuți, com. Cârligele)	1464-1469	Smaranda Periețeanu și Constantin Angelescu	monahii (17)
10		M. Tarnița (sat Găgești)	1702	călugării de la S. Babele	monahii (9)
11	Ep. Alexandriei și Teleormanului	M. Sf. Fanurie (com. Silișteea-Gumești)	2001/2007	?	călugări (4)
12	Arhiep. Craiovei	M. Dealu Mare (sat Gârbov, com. Borăscu)	1865	boierul Constantin Săvoiu	monahii (10)
13	Arhiep. Râmnicului	M. Hurezi	1690	domnitorul Constantin Brâncoveanu	monahii (60)
14	Ep. Severinului și Strehaiei	M. Topolnița (com. Izvoru Bârzii)	1646	boierul Lupu Buliga	călugări (12)
15	Arhiep. Iașilor	M. Șoldana (sat Buhăeni)	1828 /1948	fam. Floroaia	călugări (2)
16		S. Sf. Împ. Constantin și Elena (sat Băiceni, com.Todirești)	1808 / 1998	obștea M. Neamț	călugări (4)
17		Schitul Boureni(com. Moțca)	1946	boierul Huzărescu pentru fiul său Constantin	călugări (5)
18	Arhiep. Sucevei și Rădăuților	M. Peștele-Cotârğași (sat Cotârğași, com. Broșteni)	1994	fam. Constantin Luneascu	călugări (5)
19	Arhiep. Romanului și Bacăului	M. Runc (or.Buhuși)	1760	medelnicerul Ionascu și Alexandra Isăcescu	călugări (20)
20		M. Vermești (or. Comănești)	2000	fam. Constantin și Elena Cojocar	monahii (5)
21		S. Zimbru (com. Pâncești)	1956/2001	Constantin Voinescu (localnic)	călugări (3)
22	Ep. Hușilor	S. Sf. Împărați (com. Codăești)	1993	arhim. Ștefan Gușă	călugări (4)
23	Arhiep. Vadului, Feleacului și Clujului	M. Dobric (sat Dobric, com. Căianu Mic, Bistrița Năsăud)	1992	Asoc. Christiana	monahii (5)
24	Arhiep. Alba Iuliei	M. Afteia (sat Strungari, com. Sălișteea)	XVII/1924/2005	preotul Constantin Oancea	călugări (14)
25	Ep. Oradei	S. Barajul Leșu (sat Remeți)	1999	locuitorii satului	călugări (2)
26		S. Poiana Florilor (or. Aleșd)	1997	?	fără obște
27	Arhiep. Covasnei și Harghitei	S. Dumbrăvioara (sat Dumbrăvioara, com. Ernei, Mureș)	1930/1993	patriarhul Miron Cristea	călugări (4)
28	Ep. Devei și Hunedoarei	S. Straja (or. Lupeni)	1999	fam. Emil și Marcela Părau	călugări (3)
29	Ep. Maramureșului și Sătmăruului	M. Budești (com. Budești, Maramureș)	1994	locuitorii satului	călugări (4)
30	Arhiep.Timișoarei	M. Luncanii de Sus (Tomești)	2001	?	monahii (5)

În loc de concluzii

Cele arătate mai sus au relevat diversitatea așezămintelor care își serbează ocrotitorii în anul omagial închinat Sf. Împărați Constantin și Elena.

Dincolo de aspectele punctuale cu reverberații istorice sau culturale luate în analiză, tipologia mănăstirilor rămâne o temă amplă, iar utilizarea unei grile de lectură sau a unui fir conducător poate desluși doar în parte complexitatea acesteia. Indiferent de finalitate, cunoașterea particularităților așezămintelor monahale este o lucrare deschisă, imposibil de epuizat în cadrele limitative ale unei cercetări academice. Și nu doar volumul mare de date și informații pe care le presupune un asemenea demers face dificilă reușita, ci mai ales faptul că mănăstirile, făcute fiind din oameni și de către oameni, sunt asemenea acestora – se nasc, trăiesc, sunt schimbătoare, dispar cu totul sau rămân în memoria comunității prin ceea ce reprezintă la un moment dat, însă existența lor profundă și adevărată se împlinește numai când este deplin închinată lui Hristos.

Bibliografie

1. *Atlasul istoric al mănăstirilor și schiturilor ortodoxe din România*, Biblioteca Națională a României, București, 2010
2. Gh. Ciocoi, pr. Șerban Tinca, Amalia Dragne, Diana-Cristina Vlad, Mihaela Voicu, *Ghidul mănăstirilor din România*, Ed. Sofia, București, 2011
3. Todor Kretev, Elka Bakalova, *Les monastères orthodoxes en Balkans. Etude thematique*, ICOMOS, Paris, 2003

Surse internet:

<http://www.patriarhia.ro> la data 1 septembrie 2013

